

Силове поле особистості

Перш ніж подати свій текст до цієї колективної книги, я вагалася, в якій ролі писати – як дружина, отже розповідати про наше приватне життя, чи залишитися критиком аналітиком, яким я є в професійній діяльності? Вибрала друге, тому що особисте – це прерогатива художньої літератури, коли автор, розповідаючи про себе, змінює імена і місце дії та ще й суб'єктивно все переінакшує, аби ніхто не здогадався про кого йдеться. З другого боку, що суттєво, сюжети ці девальвувалися – сьогодні з подачі жовтої преси з'явилася маса охочих ділитися приватним життям: його не те що не приховують, навпаки, персонаж, щойно ставши на старт «розкручення», хизується й інтригує публіку подробицями свого побуту й інтимної сфери. Щоправда, за браком фантазії виглядає воно вбогим, стандартним, на один копил. Тож залишимо приватне життя і спробуємо віддати належне життю суспільному. Бо, зрештою, ми настільки люди, наскільки можемо приносити користь іншим. Хто як уміє і хто як того бажає.

Учений

Відколи знаю В'ячеслава, а знаю зі студентських часів, він – книгоман. Книгарні й букіністичні крамниці Києва були під його постійним прицілом. У першому нашому помешканні, що було в центрі Києва, висота кімнат сягала майже чотирьох метрів, там він власноруч зробив дерев'яні полиці від підлоги до стелі, охопивши майже три стіни й вивівши антресоли, щоб можна було ті книжки, що під стелею, діставати. На антресолях іноді ночували несподівані гості, якщо їх було більше, аніж міг вмістити диван.

Пріоритетом у доборі книжок була світова класика, українська та російська література. В магазині «Планета», що на Хрещатику, він купив якомсь багатотомник Марселя Пруста «В пошуках утраченого часу» польською мовою. Бо українською (та й російською) за радянських часів цей твір не видавався. Я, хоч і вивчала польську, читати не відважилась – ознайомила уже в російському перекладі. Тепер той польський багатотомник десь у бібліотеці НаУКМА, як і більшість наших книжок, 1992 року подарованих цій книгозбірні.

Як кожна жінка, що наділена природним інстинктом родинних цінностей, я спершу ніяк не могла збагнути, чому В'ячеслав так мало приділяє часу родині. Але досить скоро зрозуміла, що не маю жодних важелів впливу, аби обмежити свободу свого чоловіка. Та й навіщо її обмежувати? Адже була це свобода не в розумінні всездозволеності, а в значенні усвідомленої необхідності. А необхідним виявилось життєве покликання. Окреслилося воно, мабуть, ще з перших курсів університету, і я вже тоді могла побачити, яким глибоким є його інтерес до літератури.

Після університету і кількох років роботи в «Літературній Україні» його покликала наука і почалося навчання в аспірантурі

на бібліотекознавчому факультеті Київського інституту культури. Як літературознавець і літературний критик він зацікавився читачами, сприйняттям художньої літератури – і це було не суто теоретичне зацікавлення, тому що після освоєння спеціальної літератури він поставив завдання провести експеримент із читачами шкільного віку. Поїздки по школах, поширення анкет, опитування – все це вилилося в цікаве дослідження.

Коли захищав дисертацію на ступінь кандидата бібліотекознавства у профільному інституті в Ленінграді, тамтешні фахівці високо оцінили його наукову роботу і члени спецради проголосували одностайно. Наукові статті, надруковані тоді не тільки в українській періодиці та збірниках, а й у загальносоюзній, Були помічені. Тож закономірним було запрошення на роботу до Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Теорія літератури – чи не найскладніша сфера літературознавства, тому що передбачає всебічне освоєння усього літературного надбання, а також різні методології осмислення. Щоправда, з методологією тоді, наприкінці 1970-х, проблем не було, до послуг науковців був соцреалізм, що спирався на

марксистсько-ленінське вчення. Але, незважаючи на те, що ще на початку 1970-х усіх «крамольних» учених цього інституту звільнили або ув'язнили, вільнодумство в цих стінах залишилось. І не могло бути інакше, адже будь-яка мисляча людина не вмещалась у запропонованих ідеологією рамках. Та й «крамола» проникала (часописи, книжки) із-за «залізної завіси», циркулювала в інтелектуальних колах – цензори й представники голобельної критики вже не встигали відстежувати її, та й інтелектуального рівня їм не вистачало її виловлювати, особливо в теоретичних працях. Одна річ, коли йдеться про історію літератури – там існує чітко визначений список заборонених прізвищ, а в теорії складніше. В'ячеслав зацікавився феноменом критики як такої, тож і тема, яку досліджував в Інституті літератури, була пов'язана зі специфікою і функцією літературно-критичної діяльності. Що воно таке, критична діяльність, яка її роль у формуванні суспільної думки з приводу мистецьких явищ? Він подивився на неї очима критика-практика. Поставивши в контекст творчості як такої, пов'язав її з діяльністю практичною. Разом з тим є очевидна відмінність у тому, як сприймає твір читач і як його сприймає літературний критик. Критиків, чия функція в країнах тоталітарного режиму була майже тотожною доносчикам, письменники недолюбливали, вимовляли це слово дещо зневажливо. А тим більше, якщо критик не хвалив твір, а показував його невисокий рівень – якому авторові таке сподобається? Новизна його наукового дослідження саме й виявлялася у прагненні реабілітувати цю професію, показати, наскільки вона потрібна суспільству, наскільки потрібен самим письменникам кваліфікований професійний аналіз їхніх творів. Критичний аналіз Брюховецького-критика був на досить високому рівні і його цінували в літературних колах, тільки не дуже часто він писав про літературу сучасну – серед сучасних письменників виділяв Ліну Костенко, Валерія Шевчука (яких тоді не друкували), Григора Тютюнника, Василя Земляка, Феодосія Рогового, із старших – поета Михайла Доленга, до якого ходивграти в шахи. Цінував їх за високу самовимогливість, за аристократизм духу, тверді переконання, свідомість власного покликання.

Мав ще одне особливе зацікавлення в українській літературі – неокласици. Микола Зеров, Михайло Драй-Хмара, Павло Филипович, Юрій Клен. То лише одна із галузок великого дерева, що називається «розстріляне відродження», а всю цю епоху він вивчав не тільки за творами, а й за літературними часописами 20-х років. І досліджував ще студентом. Взагалі, його вабили не гучні імена, а ті письменники, котрих відсунули на маргінес, не бажаючи гідно оцінювати їхню творчість, тобто колишні репресовані або опальні – з багатьма із них (Іван Сенченко, Борис Тен, Василь Мисик, Борис Антоненко-Давидович та інші) було зроблено інтерв'ю й надруковано в «Літературній Україні» – була спроба навіть видати їх книжкою, але у видавництві відмовили, мотивуючи, що це не ті імена, які сьогодні потрібні.

Взагалі, саме рясні плоди літератури 20-х років, школа, яка передбачала у письменникові високу освіченість, духовне світло, самовідданість і байдужість до слави, його якраз і вабила.

Після того, як у Києві блискуче було захищено дисертацію на здобуття ступеня доктора філологічних наук і вийшла друком монографія «Специфіка і функції літературно-критичної діяльності» («Наукова думка», 1986), він почав писати про своїх улюблених авторів – 1990 року побачили світ відразу дві книжки: «Микола Зеров» і «Ліна Костенко». Як завідувач відділу теорії літератури почав працювати над плановою темою про національне в літературі. Налагоджувалися плідні контакти із зарубіжними вченими. Почалися поїздки на міжнародні конференції. Можливо, услід за згаданими монографіями з'явилася б іще ціла шеренга з назвами улюблених письменників, тільки...

Політик

Настали часи змін. Після затяжного застою від потоку гласності захоплювало подих. Михайло Горбачов оголосив перебудову суспільства на нових демократичних засадах. Тим часом гласність зробила своє – вона розкрила правду про радянський тоталітарний режим, про репресії і голодомор. Тому не могло все залишатися так, як і раніше. Прокинулись союзні республіки, насамперед прибалтійські, де більшість населення була невдоволена русифікацією і

з пам'яті багатьох ще не вивітрилися повоєнні репресії. Латиші, литовці, естонці, а услід за ними і грузини хотіли свободи в повному значенні цього слова. Тобто «аж до Відокремлення» (як писали колись у радянській конституції, кожна союзна республіка має право на свободу самовизначення аж до відокремлення, але гумор полягав у тому, що ці декларації ніколи не могли бути виконані).

В'ячеслав ніколи не мріяв про політичну кар'єру – надто сильний був у ньому сковородинський дух і переконання у потребі «сродної праці». Політика ж – це публічність і ще раз публічність. Це обіцянки і ще раз обіцянки. А ще самовихваляння і самореклама. Все це було йому чужим. Та настав момент, коли потрібно було взятися саме за політику. Момент, що називається «Бо хто ж, якщо не ти?». У цій сфері він сповідував принцип єдності, гуртування сил, підкреслював: «Політик – це той, хто вміє множити друзів, а не ворогів».

Спершу були екологічні мітинги, протест проти нищення довкілля – один із найперших мітингів біля Республіканського стадіону вів саме він. Тоді ж виник Народний рух. Виник стихійно, власне, спровокований отим круглим столом на телебаченні, коли сміливці, які усвідомлювали необхідність змін, – Іван Драч, В'ячеслав Брюховецький та інші громадські діячі – публічно дискутували з партійними функціонерами на чолі з секретарем з ідеології ЦК КПУ Леонідом Кравчуком, і в цій дискусії моральна й інтелектуальна перевага була за поборниками змін. Дискусія сколихнула Україну. На адресу Спілки письменників України почали надходити тисячі й тисячі колективних листів, які підтримували Рух, відкидали диктат компартії. Рік було віддано організаційній роботі, аби Народний рух набув організаційної легальної форми в суспільстві, яке не знало, що може бути ще якимось громадським об'єднанням, крім компартії, комсомолу, піонерської організації та профспілок. Паралельно було написано і з доданням неабиякого спротиву опубліковано Програму Народного руху за перебудову (цьому передували гарячі дискусії авторів програми в нашому помешканні), організовано Перший з'їзд Руху в приміщенні Палацу культури Київського політехнічного. Все це він робив невтомно і послідовно, без вихідних і перерви на обід. Ішов з'їзд, лилися потоки слів, немало було охочих очолити цей Рух. Але тільки не він. І слава Богу, інакше ритм такої виснажливої праці годі було витримати.

Потім була піврічна пауза – поїздка до США, викладання у Ратгерському університеті, численні виступи в різних аудиторіях про ситуацію в СРСР та в Україні. У своїх виступах він говорив, що не мине й кількох років, як Україна стане незалежною. Не вірили.

Що ж до практичної політики, то здавалося, що це вже остаточно стало прерогативою професіоналів. Тільки ж де ті професіонали, здатні обстоювати інтереси свого народу? Незалежну Україну дуже швидко взяли в шори сили криміналу, відверто й цинічно користуючись благами, які впродовж багатьох років надбав народ. Тим самим прирікши той народ на зубожіння і хвороби.

Та настала мить, коли чаша терпіння народу таки переповнилась і він вийшов на майдани і вулиці, аби сказати «Досить!» хапугам і кримінальним злочинцям, які безцеремонно сфальсифікували президентські вибори 2004 року. Ось тоді й настав момент діяти рішуче й оперативно. Першим в Україні страйк на знак протесту проти фальсифікації виборів оголосив президент НаУКМА на зборах студентів і співробітників. Студенти й перед цим не були осторонь – вони брали участь як спостерігачі у виборах, в організації мітингів і демонстрацій. А вже під час Помаранчевої революції вони ринулись у намети на Хрещатику, ходили колоною по Києву і заявляли свої протести брехливим телеканалам, російському посольству і т. д. І президент Академії незмінно йшов на чолі колони. І коли всі переживали апофеоз свободи, він пам'ятав і про можливі небезпеки, дбав, щоб студенти з наметів мали можливість перепочити й зігрітися в приміщенні університету.

Потім, коли народ і демократія перемогли, він увійшов до керівного органу переможної партії «Наша Україна». Але після Помаранчевої революції не зміг вписатися в середовище переможців, дуже швидко зрозумівши, що в тому керівному органі діють якісь відцентрові сили і багато хто дбає про власні інтереси, забуваючи про Україну, про забезпечення руху до процвітання. Говорив про це на засіданнях, але його не почули. Замість зберігати єдність сил,

що здобули перемогу на виборах, вожді «Нашої України» на очах у здивованого, а потім і невдоволеного народу з'ясовували стосунки з учорашніми односторонніми. Безглузде суперництво обернулося повним програвом – не минуло і двох років, як народ уже не хотів за них голосувати.

Тим часом В'ячеслав відійшов від політики і відхилив пропозицію увійти до списку «Нашої України» на виборах до парламенту. Треба бути дуже мудрим, аби не бідкатися за ще одним втраченим шансом для України і вірити в те, що все-таки прийде нове покоління політиків, якісно інших, що добро здолає зло.

Віра в майбутнє

Вона пов'язана насамперед з вихованцями НаУКМА. Це вже люди нової генерації, не обтяжені «комуністичним» минулим. Патріоти, котрі знають, як живуть у передових країнах і що треба зробити, аби й в Україні люди жили не гірше.

Та повернімося на початок 1990-х. Наприкінці січня 1991 року ми приїхали з Канади, де В'ячеслав два місяці читав лекції в Манітобському університеті. Події в Україні розвивалися динамічно. Комуністична система ще була досить сильною. У перебіг подій несподівано втрутилась молодь. Несподівано і для комуністичної верхівки, яка робила вигляд, що нічого не змінилося в країні, і для самого суспільства, яке ще не знало, куди йти і що робити. Там, у благополучній Канаді, ми дивилися телевізійні репортажі про намети на площі Жовтневої революції і студентську молодь, яка оголосила голодування. То був серйозний протест. Влада похитнулася. Коли нарешті Україна стала незалежною, це означало, що пора мітингів закінчилась, настала пора важкої праці.

Про те, що хоче відродити Києво-Могилянську академію, В'ячеслав уперше заговорив на зустрічах в Канаді, де українці цікавилися переважно політикою і Народним рухом.

В Україні зі своїм проектом він почав звертатися до різних інстанцій, усі охоче погоджувалися, що так, потрібно відродити, але щоб якимось чином допомогти – то ні. Та й військове училище було на тій території. Було зрозуміло, що без підтримки влади не обійтися, а владу тоді уособлював парламент. На початку вересня 1991 року в Будинкукіно проходив Форум української інтелігенції на чолі з Іваном Драчем, і до обіду там мав бути присутній Голова Верховної Ради України Леонід Кравчук (хто сьогодні ні пам'ятає десятки полум'яних промов, на тому форумі виголошених?). В'ячеславу було важливо виступити в присутності Кравчука, щоб він почув його ідею. Так і сталося – Кравчукові ідея сподобалась, він призначив зустріч, дав своє добро і виділив із власного фонду невелику суму грошей. Робота над відродженням Києво-Могилянської академії стартувала – в жовтні 1991 року було зафіксовано цей старт в офіційних документах. Так почала втілюватися в життя теорія Брюховецького про вияв творчості в практичній діяльності. Майже ніхто з молоді команди не мав досвіду створення університету. У певному сенсі це добре, бо можна було справді творити, порушуючи наявні стереотипи, взявши краще і з наших університетів, і з тих, з якими він устиг ознайомитися за рубежем.

Організаційний і адміністративний досвід набувався кожного дня, але найважчим був досвід керування людьми. Подвижників мало. І все ж, вдалося їх зібрати і об'єднати – інакше нічого не вийшло б. Та скільки було розчарувань і болей, безсонних ночей і важких роздумів!

...Осінь 1993 року. Невелика делегація НаУКМА на старенькому рафіку накручує кілометри з Києва до Любліна – там Православна церква відзначала дату, відколи її освятив Петро Могила. Були урочистості, адже православних у Польщі є чимало. Чи не найбільше вразили екуменічна служба та хресний хід довкола церкви священників різних конфесій, які засвідчували повагу до православних. Аби був мир і спокій на планеті.

А в той час у НаУКМА розгорталися не дуже мирні події...

«Кадри вирішують все» – не сьогодні сказано. Зате влучно. Перші роки відродження КМА усім бракувало адміністративного досвіду. Держава не дуже балувала фінансово, а треба було відбудовувати поруйновані корпуси, що їх залишало після себе військово-морське політичне

училище. Потрібні були кошти, юридичне забезпечення і зв'язки, принаймні в межах Києва. Десь у травні з грізним формулюванням («зловживання службовим становищем») із посади мера Києва знімають Івана Салія. Того самого, який 1991 року, очолюючи держадміністрацію Подолу, виділив у своєму відомстві кімнату для найперших співробітників, які взялися творити університет. В'ячеслав запрошує його на роботу, вводить нову посаду – префект (була така в часи давньої Академії). Іван Миколайович енергійно береться за справу. Але якось одного дня приходить із податкової інспекції до Брюховецького лист – чому ваше будівельне підприємство не сплачує податків? Отакої! Яке ще підприємство? Виявилось, це Іван Миколайович створив його під грифом НаУКМА, «забувши» повідомити про це свого керівника. І тут В'ячеслав вирішив діяти рішуче. Не повідомляючи свого префекта, звільняє його за відповідною статтею. Ось це повідомлення й застало нас у Любліні біля палацу Чарторийських. Захоплений голос когось із нашої делегації – молодець! красиво зроблено!

Та радіти було зарано. Бо Салій, дізнавшись про своє звільнення, тут же подає до суду на Брюховецького, опротестовуючи «незаконне» звільнення. (Хоча законнішого бути не могло!) Позов принесли того ж дня. Негайно призначили й суд – бо в судах Подільського району працювали ті, для кого Іван Миколайович був не рядовим громадянином, а керівником Подільського району, хоча й колишнім. У НаУКМА юридична служба була певна, що суд буде на їхньому боці. Але суд, не зволікаючи, повертає Салія на його місце роботи. Та ректор уже ліквідував посаду префекта і запропонував скаржникові ті посади, які були вакантними.

Після цих перипетій В'ячеслав, у якого досі не було проблем зі здоров'ям, потрапляє до лікарні.

Прикладів конфліктів, пов'язаних із людськими стосунками, багато, і можливо, колись за нагоди про це напишу, але наразі згадаю щасливі очі перших випускників, черепаху Альму, яку вони подарували Академії. Перші визнання за кордоном, успіхи в роботі тих же випускників – і в Україні, і за рубежем. Крок за кроком, розширювались площі, комфортнішими ставали приміщення, насичуючись необхідним устаткуванням. Але найяскравішим став імідж вузу, куди можна вступити чесно, без хабарів. Імідж некорумпованого закладу. Сюди йшли кращі діти й у чесному змаганні, прозорому тестуванні перемагали. Тут це було природно. Тому що для цього він і віддавав усі свої сили. Результат був – постала з попелу забуття славна Києво-Могилянська академія, яка дала світові багато яскравих учених і світочів духу. Духовне, культурне життя в нинішній Академії також вирує, і хоча воно й підвладне суспільно-політичним змінам і настроям, все-таки домінує тут дух знання, сумління, совісті. Те, що заклав сюди її Президент.

Особистість

Не виключено, що родовід В'ячеслава потужний. Принаймні, його дід по батьковій лінії Олексій казав йому, коли він малим приїздив влітку в село на Чернігівщині: «Ти не дивись, що ми бідно живемо, рід наш знатний... Добропорядний рід і по материнській лінії – материн батько, що працював начальником пошти, в 1930-х роках був репресований і, як тисячі жертв, згинув десь за Уралом. В'ячеслав узяв від батьків їхнє працелюбство, порядність, сумлінність. Готовність іти на ризик (тітка В'ячеслава розповідала, як під час війни їхня мати, його бабуся, Марія Никифорівна, йшла з малими дітьми пішки через села, шукаючи притулку, і не побоялася увійти в порожню хату, хоча її попередили, що ризиковано, адже це була хата партизана). Він може висловити невдоволення, якщо хтось щось зробить несумлінно, але можна бути спокійним – ніколи нікому не зробить злого тихцем чи підступно. Чесність і порядність – суть його єства. Тому й непросто йому в наш час, коли всі довкола хитрують і прагнуть один одного обдурити, зробити каверзу, коли нормою стає підступність і брехня. Поруч із ним спокійно, надійно, але й тривожно за нього.

Про нього як особистість, про його людяність і доброту можна писати багато, але нехай написане буде «коротким метром». А його життя довгим, плідним і щасливим.